

Aihe: HE 173/2020 vp

10.11.2020

Pelastakaa Lasten lausunto

Asia: HE 173/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi <https://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiakirjat/HPE+173/202>

Pelastakaa Lapset kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Keskitymme lausunnossamme muutamiin toimintamme piirissä olevien lasten ja nuorten haasteisiin ja näiden ryhmien oikeuksien toteutumisen tarkasteluun.

Suomea velvoittava YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja Suomen perustuslaki edellyttävät, että peruskoulun jälkeinen koulutus on yhdenvertaisesti kaikkien ulottuvilla. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 28. artiklan mukaan valtion on edistettävä toisen asteen koulutusta ja opinto-ohjausta sekä ehkäistävä koulunkäynnin keskeyttämistä.

Perustuslain 16. pykälän mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.

Yleisiä huomioita

Pelastakaa Lapset näkee positiivisena esitykseen kirjatut yhdenmukaiset ohjaus- ja valvontavelvoitteet sekä valtakunnallisesti yhtenevät aikataulut. Parhaimmillaan näillä toimilla voidaan vahvistaa koulutusjärjestelmän alueellista yhdenvertaisuutta ja edistää lasten oikeutta saada opetusta ja ohjausta riippumatta siitä, mikä paikkakunta tai koulu on kyseessä.

Kiitämme, että esitykseen on nostettu joustavien opintopolkujen tarve ja yksilöllisten elämäntilanteiden huomioiminen. On myös tärkeää, että yksilöllisyys huomioidaan perinteisen elinkeinon harjoittamisen osalta ja tunnustetaan omaan kulttuuriin liittyvät kysymykset saamelaisnuorten osalta.

Uudistuksen kustannusarvioista on esitetty keskenään eriäviä laskelmia, mikä aiheuttaa epäselvyyttä uudistukseen liittyvistä todellisista kustannuksista. Pidämme tärkeänä, että kustannukset lasketaan niin, että varat riittävät ja uudistus saadaan toteutettua suunnitellussa aikataulussa ja kaikissa kunnissa.

Samanaikaisesti Pelastakaa Lapset esittää huolensa kustannusten mahdollisesta noususta ja tämän vaikutuksesta opetuksen laatuun. Ei ole kestävää eikä lapsen oikeuksien mukaista, jos koulutuksen järjestäjät joutuvat kustannusten noustessa hakemaan kustannussäästöjä muusta toiminnastaan, mikä voi johtaa esimerkiksi ryhmäkokojen suurentumiseen.

Lasten ja nuorten omien näkemysten selvittäminen heitä koskevista asioista on tärkeää ja ne tulee huomioida myös pohdittaessa oppivelvollisuusiän pidentämistä. Oppivelvollisuusiän pidentämiseen liittyviä lasten näkemyksiä avaa esimerkiksi Lastensuojelun Keskusliiton tekemä selvitys^[3], jonka mukaan yli puolet (53 prosenttia) 16-vuotiaista nuorista kannatti oppivelvollisuuden pidentämistä. Selvityksen mukaan 17 prosenttia ei pitänyt uudistusta hyvänä ajatuksena ja lähes kolmannes vastaajista ei ollut uudistuksesta samaa eikä eri mieltä.

Lisäksi 60 prosenttia kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, että toinen aste pitää voida suorittaa ilman, että sen takia täytyy muuttaa vanhempien luota. OAJ:n Taloustutkimuksella teettämä kysely⁴¹ puolestaan kertoo, että 72 prosenttia kaikista 15-79-vuotiaista vastaajista kannatti oppivelvollisuuden ulottamista toisen asteen koulutukseen; 15-24-vuotiaiden ikäluokasta, jota uudistus eniten koskettaa, tätä kannatti 77 prosenttia.

Lastensuojelun asiakkaana olevat ja erityistarpeiset lapset ja nuoret

Pelastakaa Lapset katsoo, että lakiesityksessä on riittävästi otettu huomioon se, miten sen velvoitteet tukevat lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten toisen asteen opintojen yhdenvertaista toteutumista, opinnoissa menestymistä ja niiden saattamista päätökseen.

Pelastakaa Lapset toivoo, että lain myötä kuntiin syntyy yhtenäisiä toimintatapoja lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten yhdenvertaisuuden takaamiseksi. On kuitenkin tarpeellista muistaa tässä yhteydessä, että lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten tilannetta on korjattava muillakin toimenpiteillä, ja siksi kaikki tuki toisella asteella sekä muut palvelut ja tukimuodot muodostavat lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten elämässä parhaimmillaan yhtenäisen kokonaisuuden.

Tarkan seurannan kohteena tulee olla se, miten resurssit saadaan pitkällä tähtäimellä ja pysyvästi riittämään. Opetus, opinto-ohjaus, opiskeluhuolto ja oppilasterveydenhuolto, sekä kuntien täydentävät palvelut, joiden pitäisi mahdollisille pudokkaille tarjota tukea ja ohjausta ovat monessa paikkaa tällä hetkellä riittämättömät. Haasteet ovat moninaiset: toisaalta resurssit saattavat lähtökohtaisesti olla riittämättömiä; toisaalta saattaa myös olla ongelmia siinä, ettei avoinna oleviin työpaikkoihin saada työntekijöitä.

Peruskoulun oppivelvollisuuden suorittaminen ei ole automaattinen tae sille, että valmiudet toisen asteen opintoihin ovat olemassa. Koulutuksen siirtyessä yhä vahvemmin itse-ohjautuvuuteen ja etäopiskeluun, saattaa olla tiettyjä lapsia ja nuoria, jotka putoavat helpommin opinnoista. Heidän mukana pitämisenä vaatii omaa panostustaan.

Pelastakaa Lapset on yhtä mieltä siitä, että perusopetuksen jälkeisiä valmistavia ja valmentavia koulutuksia olisi tarpeen kehittää siten, että ne muodostaisivat opiskelijan kannalta selkeän nivelvaiheen koulutuskokonaisuuden.

Pidämme erityisesti tätä kohtaa esityksestä tärkeänä: ”Koulutusten ja opiskelijoiden keinotekoista eriytymistä tulisi välttää, sillä nivelvaiheen koulutusten tavoitteet ja sisällöt ovat monilta osin yhteneväisiä. Opiskelijalle tulisi olla mahdollista vielä koulutuskokonaisuuden aikana selkeyttää omaa opiskelu- ja urapolkuaan sekä kiinnostustaan lukiokoulutukseen tai ammatilliseen koulutukseen. Koulutuksen aikana opiskelijan tulisi saada riittävästi ohjausta ja tukea sekä tietoa erilaista jatkokoulutusmahdollisuuksista. Nivelvaiheen koulutuksen tulisi mahdollistaa erilaiset kokeilut eri koulutusaloilla ja työelämässä, joka osaltaan selkeyttäisi alanvalintaa. Yhtenäisempi koulutuskokonaisuus mahdollistaisi myös sen, että myöskään koulutuksen järjestäjän ei tarvitsisi valita, mitä eri nivelvaiheen koulutusta se järjestää, vaan resurssit voitaisiin suunnata nykyistä paremmin opiskelijoiden tarpeen mukaan.”

Kohdassa 2.3.3. viitataan Pelastakaa Lasten ymmärryksen mukaan 10. luokkaan. Kannamme huolta siitä, että perusopetuksen lisäopetuksen järjestäminen jäisi kuntien vapaaehtoisuuden varaan, ja esitämme siksi huolemme sen suhteen, onko tässä vaara, että tätä mahdollisuutta ei lapsille ja nuorille kaikissa kunnissa järjestetä.

Esityksessä todetaan, että ”Tehostettua ja erityistä tukea saaneiden oppilaiden siirtyminen toisen asteen opintoihin on selvästi epävarmempaa muiden oppilaiden tilanteeseen verrattuna”. Kohdassa 2.4.4 *Erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat* on kuvattu tuen eri muotoja. Painotus on erityisesti vammaisissa lapsissa tai pedagogista tukea tarvitseissa. Kuitenkin voi olla erilaisista sosiaalisista tai muista ominaisuuksista (esim. nepsy-lapset) johtuvia tarpeita erityiseen tukeen. Näistäkin lapsista ja nuorista tulisi huolehtia hyvin myös jatkossa.

Maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret

Maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret on huomioitu kattavasti läpi esityksen selvitysosuuden. Pelastakaa Lapset haluaa kuitenkin nostaa esiin muutamia huomioitaan, joiden taustalla on järjestön toteuttama toiminta maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden kanssa ja toimintojen kautta tehdyt havainnot sekä perheiltä tai lapsilta kuullut kokemukset.

Esityksen mukaan muutosten vaikutus maahanmuuttajanuoriin näkyy erityisesti siinä, että vastuuviranomainen muuttuu, eli alle 18-vuotiaan kotoutumistoimet siirtyisivät TE-toimistolta kunnalle, ja työttömyystuen sijaan nuori saisi opintotukea. Tässä mielestämme oleellista on, että kunnilla on tehtävään tarpeeksi resursseja, eikä kuntakohtaisia eroja muodostu joidenkin hyväksi tai haitaksi.

Mikäli toimintaa kyetään keskittämään kunnissa osaaville toimijoille, voidaan varmistaa, että jokainen lapsi ja nuori saa osaavaa kotoutumisen tukea. Tärkeää on, että kunnista löytyisi asiaan erikoistuneita viranomaisia. Lisäksi oleellista kotoutumissuunnitelmissa on huomioida opintojen lisäksi lasten ja nuorten kotoutumiselle muutkin tärkeät toimet, kuten harrastukset, psyykkisen hyvinvoinnin tuki ja omaan kieleen, kulttuuriin ja uskontoon liittyvän toiminnan tukeminen.

Esityksen mukaan lukioon valmistava koulutus ulottuisi jatkossa muillekin kuin maahanmuuttajataustaisille opiskelijoille, mikä todennäköisesti toteutuessaan toimisikin maahanmuuttaja- ja kantasuomalaisia nuoria tasapuolistavana seikkana. Samalla on kuitenkin tärkeää varmistaa, että valmistavassa koulutuksessa säilyy myös se erityisosaaminen, mitä tarvitaan maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten tukemiseen.

Opintojen ohjaukseen kiinnitettiin huomiota maahanmuuttajataustaisten nuorten osalta erityisesti esityksen selvitys-osuudessa. Eri toimijat ovat jo pitkään välittäneet nuorten viestiä opinto-ohjaukseen ja omien tavoitteiden sekä saadun ohjauksen ristiriitaisuuteen liittyvistä huolista.

Eri toimijoiden toive on ollut, että oppilaitoksissa päästäisiin vähitellen eroon yleisajatuksista, jonka mukaan maahanmuuttajataustaisia nuoria ja varsinkin tyttöjä on ohjattu lähihoitajiksi tai muihin ammatillisiin opintoihin, vaikka heillä olisi halukkuutta ja valmiuksia myös muihin opinto- ja ammattipolkuihin.

Esityksen toimenpiteissä opinto-ohjaukseen liittyen suunnitellaan ohjausta ”saattaen vaihtaen” -periaatteella, jolla pyritään varmistamaan, ettei nuori missään vaiheessa putoa ohjauksen ulkopuolelle. Tämä koskee niin kantasuomalaisia kuin maahanmuuttajataustaisia oppilaita.

Pelastakaa Lasten näkemys on, että opinto-ohjauksessa pitäisi olla ”nuorelle soveltuvaan” koulutukseen ohjaamisen lisäksi maininta myös ”nuoren toiveiden mukaiseen” koulutukseen ohjaamisesta, jotta nuoren omaa mielipidettä ei sivuutettaisi. Tavoitteena tulee olla tasapuolinen vaihtoehtojen esitleminen ja nuoren ohjaaminen nuoren kykyjä ja toiveita vastaavaan koulutukseen.

Tällä hetkellä maahanmuuttajataustaiset nuoret ovat aliedustettuina lukioissa. Tavoitteena voisi olla erikielisten opiskelijoiden määrän lisääminen lukio-opinnoissa. Havaintomme on, että joillekin nuorille hyvä vaihtoehto on myös tutkinto, jossa suoritetaan sekä lukio että ammattitutkinto, ns. kaksoistutkinto, jolloin perheelle tai nuorelle itselleen lukio-opinnot on paremmin perusteltavissa, jos opinnoista saa myös ammatin.

Opetus- ja kulttuuriministeriön raportissa *Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi (2019)* esitetään, että perusopetusta koskevaa oppivelvollisuutta pidennettäisiin ajallisesti niiden osalta, jotka eivät saa suoritettua perusopetuksen oppimäärää nyt säädettyssä ajassa, koskien erityisesti niitä, jotka ovat saapuneet Suomeen oppivelvollisuusiän loppuvaiheessa. Hallituksen esityksen mukaan perusopetuksen kesto ei yleisesti ottaen ehdoteta muutettavaksi, eikä esityksestä käy selkeästi ilmi, onko oppivelvollisuutta suunnitteilla pidentää näiden henkilöiden kohdalla. Tähän Pelastakaa Lapset toivoo selkeyttä.

Myös oppivelvollisuuslakiin säädettävään huoltajan valvontavastuuseen liittyen on tärkeää huomioida maahanmuuttajataustaisten huoltajien erilaiset valmiudet lasten opintojen tukemisessa. Monissa perheissä jo puutteellinen suomen tai ruotsin kielen taito samoin kuin suomalaisessa yhteiskunnassa toimimisen taidot vaikuttavat siihen, kuinka hyvin huoltaja kykenee tukemaan lapsen oppivelvollisuuden suorittamista.

Mikäli lapsella on esimerkiksi syrjäytymisen kokemuksia tai psyykkistä oireilua, ei huoltajan tuki välttämättä edes riitä, vaikka huoltajalla olisikin kielelliset ja muut valmiudet tukea lapsen koulunkäyntiä Suomessa. Moni maahanmuuttajataustainen huoltaja tarvitsee lisätukea, jolloin koulun ja huoltajan yhteistyön merkitys korostuu. Yhteistyötä eri kielisten perheiden, koulujen ja kuntien maahanmuuttajapalveluiden kanssa on tiivistettävä ja varmistettava, että huoltajalla on riittävät tiedot lapsensa opintojen tukemiseen.

Köyhissä ja vähävaraisissa perheissä elävät lapset ja nuoret

Suomessa elää yli 110 000 lasta pienituloisessa perheessä. Köyhyydellä on moninaisia vaikutuksia lasten elämässä ja se myös periytyy helposti. Toisen asteen koulutuksella on keskeinen rooli köyhyden ja syrjäytymisen ehkäisyssä.

Mahdollisuudet opiskella eivät kuitenkaan ole kaikille samat ja vuoden 2017 Nuorisobarometriin^[1] vastanneista 17 prosenttia kertoikin joutuneensa karsimaan opiskeluvaihtoehtojaan rahanpuutteen vuoksi. Lisäksi 14 prosenttia oli joutunut valitsemaan koulutuspaikan taloudellisin perustein ja 11 prosenttia viivyttämään valmistumistaan.

Lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta esitys oppivelvollisuusiän pidentämisestä on kannatettava. Pienituloisten perheiden lasten osalta esitys vahvistaisi olennaisesti mahdollisuuksia jatkaa opintoja toiselle asteelle. Pelastakaa Lapset pitääkin hyvänä esityksen tavoitetta laajentaa toisen asteen tutkinnon maksuttomuutta oppimateriaaleihin ja koulumatkoihin, mikä parantaisi ja toisi yhdenvertaisuutta alle 20-vuotiaiden opiskelijoiden taloudelliseen asemaan.

Katsomme maksuttomuuden tarjoavan kestävämmän ja yhdenvertaisemman tavan tukea kaikkien, mukaan lukien pienituloisten perheiden lasten ja nuorten, opintoja kuin esimerkiksi nykyinen oppimateriaalilisä, joka uudistuksen myötä poistuisi.

Pelastakaa Lasten tiedossa on paljon sellaisia opiskelijoita, joilla on taloudellisia haasteita selvitä opiskeluihin liittyvistä kustannuksista, mutta jotka jäävät juuri ja juuri oppimateriaalilisan tulorajan yläpuolelle eivätkä näin ole oikeutettuja saamaan taloudellista tukea opintoihinsa.

Pidämme tärkeänä uudistuksen tavoitetta vahvistaa nuorten mahdollisuuksia työllistyä ja osallistua aktiivisina kansalaisina yhteiskunnan toimintaan. Toisen asteen tutkinnon suorittamisella on merkitystä työllisyysasteen kasvussa ja laajemminkin yhteiskuntaan kiinnittymisessä ja syrjäytymisen ehkäisyssä.

Oppilaan ohjaus ja oppilas- ja opiskeluhoito

Esityksessä korostetaan opinto-ohjauksen merkitystä, mutta Pelastakaa Lapset huomauttaa, että kaikki kokonaisvaltainen ja lasta ja nuorta lähellä oleva tuki on olennaista. Kohdassa 2.6.1 *Oppilaanohjaus ja ohjaus jatko-opintoihin perusopetuksessa* todetaan, että haasteita on tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien sekä vieraskielisten oppilaiden ohjauksen resursoinnissa. Parannettavaa on myös ryhmämuotoisen ohjauksen, vertaistuen sekä digitalisaation mahdollisuuksien hyödyntämisessä. Pelastakaa Lapset pitää näitä huomioita erityisen tärkeinä, kun tähtäimessä on eriarvoisuuden vähentäminen koulujärjestelmässä.

Ohjauksen lisäksi haluamme nostaa esiin helposti tavoitettavien oppilas- ja opiskeluhoitojen palveluiden merkityksen lasten ja nuorten hyvinvoinnille. Hyvinvoinnin tukemisen ja mielenterveyden ongelmien ennaltaehkäisyyn kannalta on ensisijaisen tärkeää, että jokaisessa koulussa ja oppilaitoksessa on saatavilla riittävät oppilashuollon palvelut, jotta jokainen voi saada matalalla kynnyksellä tukea ja apua.

[1] Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf

[2] Pelastakaa Lapset 2020. https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2016/02/19092454/Lapsen-Aani-2020_raportti2_FI_FINAL.pdf

[3] Lastensuojelun Keskusliitto 2020. https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Ensiaskel-tulevaisuuteen_verkojulkaisu.pdf

[4] Opetusalan ammattijärjestö OAJ 2019. <https://www.oaj.fi/globalassets/politiikassa/koulutus-ratkaisee/oaj-taloustutkimus-2019-raportti.pdf>